

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

**ФІНАНСОВА РОЗВІДКА ЯК СКЛАДОВА
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ГУНЬКА Наталія Ігорівна

Науковий керівник
доктор економічних наук, доцент
МЕЛЬНИК Степан Іванович

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ШТАНГРЕТ Андрій Михайлович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«05» грудня 2022 р., протокол № 7
завідувач кафедри фінансів та обліку,

_____ МЕЛЬНИК С. І.

Львів
2022

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

«01» липня 2022 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ГУНЬКА Наталія Ігорівна

1. Тема роботи **«Фінансова розвідка як складова фінансової безпеки держави»**. керівник роботи **МЕЛЬНИК Степан Іванович, доктор економічних наук, доцент** затверджені наказом ЛьвДУВС від **«30» червня 2022 р. № 638 о/с**
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи **«05» грудня 2022 р.**
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові акти стосовно регулювання діяльності державного органу (Держфінмоніторинг) з питань протидії легалізації доходів, отриманих злочинних шляхом та фінансування тероризму, а також літературні джерела із аналогічної тематики, статистичні та довідково-аналітичні дані, ресурси мережі Інтернет.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) З'ясувати теоретичну суть та зміст фінансової розвідки держави; здійснити функціональну характеристику фінансової розвідки України; провести аналіз ефективності діяльності фінансової розвідки України; встановити роль фінансової розвідки у забезпеченні фінансової безпеки держави; вивчити зарубіжний досвід організації фінансової розвідки; сформулювати вектор розвитку фінансової розвідки України.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Динаміка основних макроекономічних показників держави; динаміка міжнародного індексу прав власності для України; динаміка основних індикаторів складової МППВ «Право власності фізичних осіб»; динаміка основних складових індикатора «право власності фізичних осіб»; Графічне представлення основних показників діяльності ДФМ; Структура переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів; Структура переданих ДФМ матеріалів до окремих правоохоронних органів; Механізм впливу фінансової розвідки на фінансову та економічну безпеку держави; Формування теоретичної моделі фінансової розвідки.
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МЕЛЬНИК С. І.		
2	МЕЛЬНИК С. І.		
3	МЕЛЬНИК С. І.		

7. Дата видачі завдання «01» липня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.08.2022	виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2022	виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2022	виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2022	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.11.2022	виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2022	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

ГУНЬКА Н. І.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

МЕЛЬНИК С. І.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Гунька Н. І. Фінансова розвідка як складова фінансової безпеки держави.
– Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2022.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методичні засади фінансової розвідки як складової фінансової безпеки держави. Здійснено аналіз ефективності фінансової розвідки держави. Реалізовано дослідження зарубіжного досвіду організації фінансової розвідки та розроблено напрями забезпечення фінансової безпеки держави шляхом підвищення ефективності фінансової розвідки.

Ключові слова: фінансова розвідка, фінансова безпека держави, моніторинг, коефіцієнт кореляції, фактори впливу.

ABSTRACT

Hunka N. I. Financial intelligence as a component of the financial security of the state. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2022.

The qualification work examines the theoretical and methodological principles of financial intelligence as a component of the state's financial security. The analysis carried out the effectiveness of the state's financial intelligence. The study carried out the foreign experience of the organization of financial intelligence and developed the directions for ensuring the financial security of the state by undermining the effectiveness of financial intelligence.

Keywords: financial intelligence, state's financial security, monitoring, correlation coefficient, influencing factors.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ	9
1.1. Теоретична суть та зміст фінансової розвідки.....	9
1.2. Функціональна характеристика фінансової розвідки	15
Висновки до розділу 1.	23
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РОЛІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ... ..	25
2.1. Аналіз ефективності фінансової розвідки України	25
2.2. Роль фінансової розвідки у забезпеченні фінансової безпеки держави..	36
Висновки до розділу 2.	41
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ УКРАЇНИ.....	43
3.1. Зарубіжний досвід організації фінансової розвідки держави	43
3.2. Формування стратегічного вектору розвитку фінансової розвідки України	48
Висновки до розділу 3.	52
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах окресленого євроінтеграційного курсу України, важливим завданнями є зменшення обсягів тіньової економіки та боротьба із легалізацією незаконно отриманих доходів. Тенденції останнього десятиліття свідчать про вкрай небезпечний рівень тіньової економіки держави. Посилили такі тенденції глобальні кризові явища, зокрема пандемія корона вірусу COVID-19 та глобальна економічна криза. З огляду на зазначені факти, протидія процесам тінізації економіки та легалізації незаконних доходів є основним вектором забезпечення фінансової та економічної безпеки держави, що сприятиме інтеграції України у європейське співтовариство. Відповідно, реалізація наукових досліджень у сфері протидії легалізації незаконних доходів шляхом підвищення ефективності діяльності фінансової розвідки є актуальним напрямом сучасних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретико-практичних аспектів фінансової розвідки та забезпечення ефективного фінансового моніторингу стали предметом наукових розвідок цілої плеяди науковців, зокрема до них належать: Шнайдер Ф., Балануца О. О., Барановський О. І., Бисага К. В., Борець М. В., Васильченко З. М., Возняковська Х. А., Гаврилишин А. П., Гаєвський І. М., Герасименко Л. В., Глуценко О. О., Семеген І. Б., Гулько Л. Г., Дмитренко Е. С., Д'яконова І. І., Шиян Д. В., Задоя А. О., Ткаченко І. П., Копиця І. М., Смагло О. В., Сербіна О. Г., Користін О. Є., Кравчук А. О., Куришко О. О., Павлов Д. М., Петрук О. М., Левківська К. Д., Минакова К. С., Мельник С. І., Романько П. С., Франчук В. І., Хмельюк А. А.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо покращення діяльності фінансової розвідки як складової фінансової безпеки держави.

Обрана мета дослідження визначила необхідність реалізації низки завдань дослідження, а саме:

- проаналізувати теоретичні засади реалізації фінансової розвідки;

- здійснити функціональну характеристику фінансової розвідки як діяльності;
- проаналізувати ефективність фінансової розвідки в Україні;
- встановити основні особливості функціонування фінансової розвідки за кордоном та запропонувати шляхи використання світового досвіду в Україні;
- запропонувати шляхи забезпечення фінансової безпеки держави шляхом підвищення ефективності фінансової розвідки.

Об'єктом дослідження є фінансова розвідка у конструкті фінансової безпеки держави.

Предметом дослідження є шляхи підвищення ефективності фінансової розвідки держави.

Методи дослідження. Для реалізації мети дослідження використовувались загальнонаукові методи наукових досліджень, зокрема: метод теоретичного аналізу та синтезу, дедукції та індукції, статистичні методи, та компаративного, метод теоретичного узагальнення, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістала подальший розвиток методика формування стратегічного напрямку розвитку фінансової розвідки держави, що передбачає використання компаративного аналізу, який дозволяє виокремити та здійснити порівняльну оцінку основних переваг різних моделей фінансової розвідки для їх подальшої імплементації у вітчизняну практику.

Основний зміст роботи. У першому розділі висвітлено теоретичні аспекти фінансової розвідки як складової фінансової безпеки держави та здійснено функціональну характеристику фінансової розвідки як безпекової діяльності.

У другому розділі здійснено аналіз ефективності фінансової розвідки держави та окреслено її роль у процесі забезпечення фінансової безпеки держави.

У третьому розділі проаналізовано світовий досвід організації фінансової розвідки та, на основі результатів дослідження сформовано стратегічний вектор розвитку фінансової розвідки України.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (46 найменувань на 6 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 61 сторінку, із них основний текст – 47 сторінок, які містять 9 рисунків та 12 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ

1.1. Теоретична суть та зміст фінансової розвідки

Анонсовані урядом євроінтеграційні наміри вимагають проведення ґрунтовного реформування структури державного управління у сфері забезпечення економічної та фінансової безпеки держави. У світлі діджиталізації та глобалізації економічних систем фінансовий контроль загалом відіграє важливу роль у процесах забезпечення економічної безпеки держави. Відповідно фінансовий контроль та моніторинг, що елементами фінансової розвідки, набувають вагомого значення як важливі безпекові чинники забезпечення економічного зростання та розвитку держави. Таким чином фінансова розвідка відіграє вкрай важливу роль у процесі іллегалізації економіки та боротьби із доходами, що надходять із незаконних джерел або отриманих нелегально [17].

Поняття фінансова розвідка увійшла до вітчизняного наукового тезаурусу відносно недавно. Відповідно існує кілька різних підходів до трактування цього поняття. Окрім того, саме поняття «фінансова розвідка» часто вживається в значенні понять «фінансовий моніторинг» чи «фінансовий контроль». Тому в рамках реалізації нашого дослідження проведемо теоретичний аналіз підходів до трактування цих понять для формування узагальненого визначення поняття «фінансова розвідка» та встановлення її місця в системі фінансової безпеки держави. Перш за все з'ясуємо сферу застосування та практичної реалізації такого виду діяльності. Причиною, що сприяла виникненню когорти згаданих термінів стала проблема тіньової економіки та протидії процесам відмивання «брудних» грошей. Враховуючи дослідження українських науковців обсяг економіки держави, що перебував у тіні, в окремі роки, становив понад 50 %. Такі тенденції актуалізують

дослідження фінансової розвідки та шляхів забезпечення фінансової безпеки держави [21].

Використовуючи сучасний вид аналізу «Google trends», що дозволяє відстежити динаміку пошукових запитів, встановимо співвідношення між згаданими термінами у розрізі частоти пошукових запитів, по країнах світу та по категоріях пошуку (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Аналіз пошукових запитів словосполучень «фінансова розвідка», «фінансовий моніторинг» та «фінансовий контроль» за 2022 р.

	Всі категорії	Бізнес і промисловість	Законодавство та урядова діяльність	Наука	Фінанси
США					
Фінансова розвідка	5	3	31	0	12
Фінансовий моніторинг	10	10	12	11	11
Фінансовий контроль	85	87	57	89	77
КАНАДА					
Фінансова розвідка	8	3	44	29	9
Фінансовий моніторинг	12	11	9	0	12
Фінансовий контроль	80	86	47	71	79
ВЕЛИКОБРИТАНІЯ					
Фінансова розвідка	15	4	40	25	13
Фінансовий моніторинг	16	13	20	16	14
Фінансовий контроль	69	83	40	59	73
ФРАНЦІЯ					
Фінансова розвідка	27	12	63	-	7
Фінансовий моніторинг	0	0	0	-	0
Фінансовий контроль	73	88	37	-	93

НІМЕЧЧИНА					
Фінансова розвідка	18	22	50	0	18
Фінансовий моніторинг	0	0	0	0	0
Фінансовий контроль	82	78	50	100	82
ІСПАНІЯ					
Фінансова розвідка	55	32	47	38	72
Фінансовий моніторинг	0	0	0	0	0
Фінансовий контроль	45	68	53	62	28
ПОЛЬЩА					
Фінансова розвідка	30	0	-	-	0
Фінансовий моніторинг	0	0	-	-	0
Фінансовий контроль	70	100	-	-	100
УКРАЇНА					
Фінансова розвідка	90	100	100	100	100
Фінансовий моніторинг	5	0	0	0	0
Фінансовий контроль	5	0	0	0	0

Результати аналізу свідчать, що найпопулярнішим запитом є «фінансовий контроль», згодом «фінансова розвідка» та «фінансовий моніторинг». В решті категорій домінує запит «фінансовий контроль». Відповідно можемо констатувати про зростання протягом останніх п'яти років загальної уваги стосовно пошукових запитів, а відповідно і загострення уваги до термінів «фінансова розвідка» та «фінансовий контроль».

Наступним етапом стане аналіз сутності зазначених понять. Тобто теоретичний аналіз, що полягатиме у дослідженні особливостей тлумачення цих термінів. Першим здійснимо аналіз поняття «фінансовий моніторинг», його результати представимо у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Основні підходи до трактування поняття «фінансовий моніторинг»

№	Автори	Трактування
1	Законодавство України	сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу
2	Бірюкова Я.	система безперервного моніторингу найважливіших поточних результатів фінансової діяльності компаній на фінансовому ринку, яка постійно змінюється
3	М. Бормотова К. Мухіна	Система фінансового контролю, спрямована на протидію й запобігання легалізації грошей та іншого майна, отриманих злочинним шляхом як в окремих суб'єктах господарювання, так і в масштабі всієї країни
4	Воронова Л.	Система постійного спостереження за найважливішими поточними результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон'юнктури фінансового ринку
5	Васюк М.	Складова фінансової безпеки, яка визначає сукупність взаємопов'язаних заходів державного сектору за безпосередньою участю суб'єктів приватного сектору для формування загальнодержавної багато джерельної аналітичної бази даних з метою запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
6	Гаврилишин А.	Сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції щодо віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження з наступним переданням їх правоохоронним органам
7	Грабчук О. Супрунова І.	Сукупність методичних, організаційних, нормативно-правових та інституційних заходів, спрямованих на ефективне функціонування національної системи боротьби з фінансуванням тероризму
8	Грубляк О., Карвацький М., Лисенко Ж.	функціонування організаційно-правового механізму, який дозволить констатувати фінансові операції сумнівного характеру, комплексно аналізувати отриману інформацію та в необхідних випадках інформувати правоохоронні органи держави із чітко визначеною кінцевою метою всіх вищевказаних елементів, якою є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом
9	Задоя А., Ткаченко І.	форма фінансового контролю, спрямовану на виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, при цьому фінансовий моніторинг здійснюється за методом спостереження та верифікації

10	Канцір І., Брицька М.	Економіко-правовий механізм у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
11	Клименко А.	специфічна форма фінансового контролю, що здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та призначена для виявлення операцій, пов'язаних з відмиванням коштів
12	Костюченко О., Кривуля К.	Система заходів із здійснення постійного спостереження за діяльністю комерційного банку, збору і систематизації даних про його фінансовий стан для оцінки поточного стану справ у банківській сфері і прогнозування його розвитку на перспективу
13	Патюта І.	фінансовий моніторинг дещо схожий на концепцію фінансового контролю, але фінансовий моніторинг є більш широким поняттям, оскільки передбачає безперервний моніторинг, що дозволяє прогнозувати ризики відмивання грошей
14	Сюркало Б.	Складова системи фінансового планування банку, на основі якої формується єдина база даних планування діяльності при безперервному зборі, систематизації та обробці інформації
15	Кузьменко О., Бойко А., Яровенко Г., Доценко Т.	Комплекс фінансових, правових, нормативних заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що проводяться на різних рівнях функціонування фінансової системи, для забезпечення економічної, фінансової, національної безпеки держави

Розроблено на основі [5; 10; 14; 21; 24; 27].

Аналізуючи практику передових країн світу, зауважимо, що для зниження рівня нелегальної економіки та виведення її з тіні, першим кроком є створення відповідної інституційної платформи. Йдеться про формування державного інституту чи інститутів у сферу повноважень яких входить аналіз та трансфер зібраної інформації щодо здійснення нелегальних фінансових операцій різними типами економічних агентів. Відповідно такі інститути у практиці багатьох розвинених країн отримали назву фінансова розвідка або органи фінансової розвідки. Отож, перейдемо до теоретичного аналізу та встановлення сутнісного змісту поняття «фінансова розвідка» [4].

Проте, слід зауважити, що інтенсивність та популярність пошукових запитів в Україні свідчить про домінування запиту «фінансова розвідка».

Стосовно інших країн світу то домінування запиту «фінансова розвідка» простежується тільки в пошуковій категорії «законодавство та урядова діяльність». Йдеться про те, що за кордоном спеціалізовані інституції, функцією яких є збір та аналіз фінансової інформації з метою попередження, виявлення та протидії фінансовим злочинам носить назву – підрозділ фінансової розвідки або орган фінансової розвідки. Натомість основним видом діяльності таких інституцій, на думку вчених, є фінансовий моніторинг та фінансовий контроль. Більш того, популярнішим терміном щодо назви діяльності таких інституцій за останні 5 років у країнах англосаксонської системи права є саме контроль, що засвідчив аналіз за допомогою «Google trends».

Виходячи із такої логіки фінансовий моніторинг багатьма науковцями трактується як схоже та тотожне поняття до фінансової розвідки. Проте, на думку іншої групи науковців [14], фінансовий моніторинг є вузчим за своєю суттю ніж фінансова розвідка, більш того він є методом та елементом здійснення фінансової розвідки. Відповідно, фінансова розвідка включає в себе фінансовий моніторинг та ґрунтується на ньому.

В результаті здійсненого аналізу можемо сформулювати основні підходи до трактування «фінансової розвідки» та її співвідношення із поняттям «фінансовий моніторинг».

Підходи до тлумачення понять:

1. Тотожні поняття: «фінансова розвідка» та «фінансовий моніторинг» є тотожні поняття, проте фінансова розвідка є більш привабливою та брендовою, що викликає посилену увагу до неї та спричиняє її частіше використання.
2. Різний сутнісний зміст: «фінансова розвідка» є терміном, що застосовується для найменування інституційної одиниці, що здійснює відповідний вид діяльності, а термін «фінансовий моніторинг» вживається для найменування виду діяльності цієї інституційної одиниці.

3. Різна величина смислового охоплення: «фінансова розвідка» є терміном, що має ширше значення ніж «фінансовий моніторинг», оскільки розвідка полягає у зборі та ґрунтовному аналізі даних, натомість моніторинг передбачає збір та первинний аналіз даних.

В межах нашого дослідження поняття «фінансова розвідка» трактуватимемо як ширше поняття а змістом ніж «фінансовий моніторинг», що передбачає аналіз та ґрунтовний аналіз фінансової інформації.

1.2. Функціональна характеристика фінансової розвідки

Загалом, фінансову розвідку, в межах реалізації дослідження, розглядатимемо як вид діяльності. Відповідно, фінансова розвідка як вид діяльності передбачає реалізацію певних функцій. Науковці виокремлюють такі функції фінансової розвідки:

- організаційно-управлінська;
- контролююча;
- аналітична;
- інформаційна;
- запобіжна [28].

Розглянемо більш детально зміст цих функцій.

Організаційно-управлінська функція передбачає визначення, у формі законодавчого затвердження, порядку здійснення фінансової розвідки, основних завдань та загального плану реалізації розвідки. Також визначення виконавців, їхніх основних службових обов'язків, відповідних форм і засобів реалізації їхньої діяльності [33].

Контролююча функція, яка здійснюється шляхом встановлення та перевірки об'єкта, що здійснювала фінансові трансакції, повну перевірку та вивчення специфіки фінансової діяльності об'єкта перевірки, перевірка попередніх операцій та порівняння їх результатів із поточними.

Аналітична функція, що полягає у розборі самої фінансової операції чи трансакції та встановлення її відмінних рис від аналогічних операцій (схожості та несхожості), що дозволяє виявити підозрілі та неправомірні дії; встановленні логічності та спрощеності операції (ступеня заплутаності та прихованості); визначенні економічної доцільності операції та її порівняння з аналогічними операціями [9].

Інформаційна функція передбачає збір на надання достовірної інформації про ймовірну або реальну сумнівну діяльність суб'єкта або про сумнівні трансакції протягом певного періоду.

Запобіжна функція, яка передбачає: пряме втручання у процес легалізації незаконно триманих доходів за допомогою усіх засобів фінансового моніторингу; опосередковане втручання, що полягає у превентивній діяльності щодо протидії легалізації «відмивання» доходів, джерело походження яких є незаконним [11].

Наступним етапом характеристики фінансової розвідки як діяльності стани ідентифікація принципів на яких вона ґрунтується [29].

Науковці у питанні визначенні принципів фінансової розвідки теж різняться у своїх підходах. Та визначають їх за допомогою використання різних підходів. Проаналізувавши ці підходи, виокремимо основні принципи фінансової розвідки (моніторингу) розподіливши їх на такі рівні [5; 10; 31]:

- ❖ принципи фінансової розвідки, що притаманні їй як формі контрольної діяльності (фінансового контролю);
- ❖ принципи фінансової розвідки, що притаманні суб'єкту фінансової розвідки;
- ❖ загальні принципи фінансової розвідки;
- ❖ спеціальні принципи фінансової розвідки.

Отож, розглянемо принципи фінансової розвідки що притаманні їй як формі контрольної діяльності (фінансового контролю). До таких принципів зачислимо:

- принцип багаторівневості, який передбачає, що фінансова розвідка повинна бути системним процесом та здійснюватися на усіх рівнях, тобто первинна фінансова розвідка, державна фінансова розвідка тощо;
- принцип конфіденційності, що передбачає приховування та непоширення інформації про період та суб'єкти фінансової розвідки, а також непоширення інформації про попередні результати розвідки та про виявлені порушення;
- принцип тлумачення не усунутих сумнівів, певного вроду колізій та невизначеностей у законодавчих нормативних актах на користь самого суб'єкта розвідки.

На наступному етапі розглянемо принципи фінансової розвідки, що притаманні суб'єкту фінансової розвідки. Серед таких принципів доцільно виокремити наступні [5; 10; 24; 42].

- принцип загальності, що передбачає максимальне залучення компетентних працівників для здійснення всебічного та професійного дослідження фінансових операцій;
- принцип перманентності, який передбачає реалізації фінансової розвідки на постійних засадах, тобто регулярного, періодичного моніторингу фінансових операцій об'єкта розвідки та сталих заходів щодо протидії незаконним фінансовим операціям;
- принцип особистої відповідальності передбачає, що кожен учасник фінансової розвідки несе персональну відповідальність за проведену діяльність, утому числі й кримінальну;
- принцип конфіденційності, що полягає у дотриманні строгої конфіденційності усіма учасниками фінансової розвідки та передбачає неприпустимість розголошення інсайдерської інформації про стан фінансових операцій чи відповідних висновків та результатів перевірки;

- принцип багаторівневості, згідно з яким система фінансової розвідки повинна бути багаторівневою, що сприятиме протидії злочинам у сфері фінансів та легалізації незаконних активів.

Наступним кроком буде визначення загальних принципів фінансової розвідки. Відповідно до таких принципів зачислимо [18; 27]:

- пріоритетність безпекових аспектів життя людини та законних інтересів держави;
- підконтрольність та підзвітність суб'єктів фінансової розвідки органам державної влади;
- забезпечення рівності прав та інтересів усіх економічних агентів, що здійснюють фінансові операції;
- гарантування дотримання прав і свобод відповідно до законодавства;
- обґрунтованості, тобто наявності реальних підстав для здійснення заходів фінансової розвідки;
- неупередженості та об'єктивності в процесі реалізації фінансової розвідки;
- відповідальність учасників та виконавців фінансової розвідки за неправомірну шкоду заподіяну ними в процесі здійснення ними функціональних обов'язків;
- міжнародного права, що передбачає дотримання усіх міжнародних договорів у сфері фінансової діяльності та правопорушень, які були ратифіковані парламентом.

Також розглянемо загальні принципи фінансової розвідки. Відповідно виокремимо такі принципи [5; 18]:

- підконтрольність та підзвітність суб'єктів фінансової розвідки;
- достовірності зібраної та аналізованої інформації;
- неприпустимості та усунення конфлікту інтересів;
- принцип трансперативності;
- ініціативності у процесі ідентифікації підозрілих операцій;

- забезпеченні обміном отриманою інформацією із іншими компетентними органами для забезпечення своєчасного розслідування;
- забезпеченні єдності та порівнянності отриманих даних та застосованих методів збору інформації;
- компетентності та особистої відповідальності усіх суб'єктів, що здійснюють фінансову розвідку.

Вважаємо доцільним розглянути більш детально специфічні принципи фінансової розвідки для отримання більш обґрунтованих та достовірних результатів теоретичного аналізу.

Принцип підконтрольності та підзвітності суб'єктів фінансової розвідки передбачає, що такі суб'єкти є підзвітними державним органам влади та спеціально уповноваженому органу у сфері фінансової розвідки. Відповідно, цей принцип регламентує процедуру фінансової розвідки та передбачає, що вона повинна бути погодженою із цим органом [5].

Принцип достовірності зібраної та аналізованої інформації полягає у тому, що весь об'єм інформації отриманої у процесі реалізації фінансової розвідки повинен бути достовірним та оптимально відображати результати фінансової діяльності досліджуваного об'єкта [16].

Принцип неприпустимості та усуненні конфлікту інтересів, основна суть якого полягає у протидії виникненню суперечностей між майновими та немайновими інтересами суб'єктів фінансової розвідки, а також її близьких родичів із її службовими обов'язками та повноваженнями. Варто також зауважити, що наявність конфлікту інтересів не завжди передбачає корупційні дії суб'єкта моніторингу, проти зазвичай він спричиняє високий рівень ризику неправомірних дій суб'єкта та його неоптимальної оцінки, що згодом призводить до налагодження корупційних схем. Важливо також зауважити, що при наявності певного виду конфлікту інтересів суб'єкт фінансового моніторингу, згідно чинних правових норм, зобов'язаний особисто повідомити про такий факт або позбутися такого конфлікту шляхом відчуження майнових та немайнових прав [13].

Принцип трансперативності передбачає повну інформаційну прозорість усього процесу фінансового моніторингу. Однак прозорість такої інформації слід забезпечити після проведеного збору та аналізу даних, тобто після завершення процесу моніторингу. Натомість об'єкт фінансової розвідки повинен надати доступ до усіх форм звітності та фінансової документації для забезпечення повної інформаційної достовірності для суб'єктів, що здійснюють фінансову розвідку. У разі виявлення незаконних операцій, згідно цього принципу, уся інформація повинна бути передана для здійснення відповідних слідчих дій та судових процедур [24].

Принцип ініціативності у процесі ідентифікації підозрілих операцій. Суть цього принципу полягає у реалізації своїх прав та повноважень суб'єктами фінансової розвідки для активного та ініціативного пошуку та аналізу інформації про фінансову діяльність об'єкта моніторингу. Відповідно цим принципом також регламентується виключна компетенція суб'єктів фінансової розвідки на здійснення пошуку та аналізу інформації про фінансову діяльність об'єкта моніторингу [10].

Принцип забезпечення обміну отриманою інформацією із іншими компетентними органами для забезпечення своєчасного розслідування передбачає, що суб'єкти первинного моніторингу та державного фінансового моніторингу повинні взаємодіяти, шляхом передачі, обміну та аналізу інформації, із правоохоронними органами для проведення ефективної діяльності щодо протидії узаконенню доходів, що були незаконно отримані і покаранні винних. Цим принципом також регламентується превентивна діяльність правоохоронних органів та суб'єктів фінансової розвідки. Відповідно така форма співпраці та кооперації передбачає надання за запитом усього обсягу інформації, що може мати вагоме значення для попередження, виявлення або протидія фінансовим злочинам [10].

Принцип забезпеченні єдності та порівнянності отриманих даних та застосованих методів збору інформації більшою мірою стосується первинної фінансової розвідки. Тобто його суть полягає у формуванні єдиної методології

та методики збору та аналізу інформації необхідної для реалізації фінансової розвідки. Зауважимо, що слід використовувати надсучасні методи пошуку, збирання та аналізу інформації, оскільки в протилежному випадку досягнути успіху у зборі такої інформації буде неможливо. Слід брати до уваги, що більшість суб'єктів незаконних операцій застосовують сучасні досягнення науки та техніки, особливо сучасні інформаційні технології, для реалізації фінансових махінацій. Відповідно суб'єкти фінансової розвідки повинні використовувати сучасні технології. Наприклад, з метою забезпечення постановки на облік суб'єкта первинного фінансового моніторингу в Україні запроваджено порядок формування облікового ідентифікатора суб'єкта первинного фінансового моніторингу та надання повідомлення про його присвоєння [23].

Принцип компетентності та особистої відповідальності усіх суб'єктів, що здійснюють фінансову розвідку. Полягає цей принцип у тому, що учасники процесу фінансової розвідки повинні бути кваліфікованими фахівцями у зазначеній сфері діяльності та володіти повним переліком необхідних компетенцій для цього. Цей принцип також передбачає фахове виконання посадових інструкцій усіма суб'єктами фінансової розвідки. Відповідно це компетенції, що дозволяють здійснювати пошук та аналіз інформації про фінансові операції, що викликають підозру або виходять за рамки вітчизняного правового поля. Такі компетенції також передбачають навички здійснення глибокого аналізу первинних даних та розробку відповідних висновків. Важливого значення набувають превентивні заходи щодо попередження правопорушень у сфері фінансових операцій. Також зазначимо, що відповідність фахових компетенцій суб'єкта фінансової розвідки посадовим інструкціям формує правовий статус цих суб'єктів та правомірність їхніх дій.

Загалом, варто зазначити, що реалізація зазначених принципів вимагає створення та реалізації певного набору заходів. Перш за все це є нормальне функціонування інформаційної бази первинного фінансового моніторингу,

налагодження та доступність використання сучасних методів пошуку та збирання інформації, налагодження організаційної структури первинного моніторингу та, особливо важливо, нормативно-правової основи здійснення фінансової розвідки, її алгоритму та процедур, обов'язків виконавців та їхніх повноважень.

Заключним етапом функціональної характеристики фінансової розвідки буде визначення основних етапів її реалізації. Отож, етапи реалізації фінансової розвідки представимо наступним чином:

1. формування мети та встановлення основних об'єктів процесу фінансової розвідки;
2. розробка програми здійснення фінансової розвідки – вона повинна враховувати специфіку фінансової розвідки, яка визначається особливостями середовища реалізації моніторингу, власне особливостями об'єкта моніторингу та його функцією у соціально-економічній та фінансовій сферах;
3. збір матеріалів, необхідних для фінансового моніторингу, їх аналіз та розробка обґрунтованих висновків – передбачає ідентифікацію операцій, що мають підозрілий характер та мають неправомірний характер, збір інформації про них та розробку висновків;
4. виявлення відхилень фактичних показників від планових – реалізується з метою оперативного втручання та їх усунення для нормалізації функціонування фінансової системи та попередження нелегальних фінансових операцій;
5. формування системи заходів для попередження виникнення нелегальних фінансових операцій у майбутньому, що ґрунтуються на результатах проведеного фінансового моніторингу та на встановлених закономірностях;
6. оформлення результатів фінансового моніторингу – формування аналітичної довідки, що відображає основні результати здійсненого

моніторингу та надається експертна оцінка правомірності чи неправомірності фінансової діяльності досліджуваного об'єкта;

7. розробка управлінських рішень – це завершальний етап фінансової розвідки, що передбачає комплекс управлінських заходів щодо протидії нелегальній фінансовій діяльності організацій.

Висновки до розділу 1.

Для встановлення суті фінансової розвідки реалізовано її теоретичний аналіз та застосовано аналіз пошукових запитів за допомогою інструменту «Google Trends». Результати такого аналізу свідчать, про зростання протягом останніх п'яти років загальної уваги до пошукових запитів, а відповідно і загострення уваги до терміну «фінансова розвідка». Однак, найпопулярнішим пошуковим запитом у світі є «фінансовий контроль», а згодом «фінансова розвідка» та «фінансовий моніторинг», що свідчить про природу сприйняття фінансової розвідки – як засобу та інструменту контролю за фінансовими операціями.

Встановлено основні підходи до трактування понять «фінансова розвідка» та «фінансовий моніторинг», а саме: їх тлумачення як тотожних понять; їх тлумачення як понять, що мають різний сутнісний зміст; їх тлумачення як понять, що мають різне смислове охоплення.

В процесі дослідження виокремлено основні функції фінансової розвідки як діяльності: організаційно-управлінська; контролююча; аналітична; інформаційна; запобіжна.

Для визначення основних принципів фінансової розвідки розподілено їх на такі рівні: принципи фінансової розвідки, що притаманні їй як формі контрольної діяльності (фінансового контролю); принципи фінансової розвідки, що притаманні суб'єкту фінансової розвідки; загальні принципи фінансової розвідки; спеціальні принципи фінансової розвідки.

Заключним етапом функціональної характеристики фінансової розвідки стало визначення основних етапів її реалізації: формування мети та встановлення основних об'єктів процесу фінансової розвідки; розробка програми здійснення фінансової розвідки; збір матеріалів, необхідних для фінансового моніторингу, їх аналіз та розробка обґрунтованих висновків; виявлення відхилень фактичних показників від планових; формування системи заходів для попередження виникнення нелегальних фінансових операцій у майбутньому; оформлення результатів фінансового моніторингу; розробка управлінських рішень.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РОЛІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Аналіз ефективності фінансової розвідки України

Визначення ефективності фінансової розвідки держави доволі важке завдання, адже оцінка ефективності будь-якої діяльності вимагає двох критеріїв – кількісного та якісного. Оцінити діяльність органу моніторингу можна двома шляхами, і обидва вони ґрунтуються на використанні кількісного критерію. Йдеться про оцінку рівня макроекономічних показників, зокрема рівня тіньової економіки, індексу сприйняття корупції, індексу легкості ведення бізнесу тощо, та відповідно, вважається, що покращення рівня показників свідчатиме про ефективність моніторингової діяльності із виявлення підозрілих операцій та тіньових оборудок [15]. Іншим способом розрахунку ефективності фінансової розвідки держави є кількісний аналіз показників її діяльності, зокрема кількість проведених моніторингів, кількість виявлених підозрілих операцій, переданих та сформованих матеріалів та матеріалів доведених до логічного завершення – сформованих кримінальних проваджень та судового рішення, тощо.

Таблиця 2.1.

Розрахунок основних макроекономічних показників держави

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Індекс сприйняття корупції	30	32	30	33	32	-
Рівень тіньової економіки	32	29	27	30	31	-
Індекс легкості ведення бізнесу	80	76	71	64	61	-

Такий підхід до розрахунку є доволі практичним, оскільки є простим у розрахунку, а вхідні дані системи оцінки є легкодоступними. Недоліком такого підходу вважаємо те, що він не відображає у повному обсязі якісного критерію оцінювання. Тобто кількість виявлених, сформованих та переданих матеріалів не завжди оптимально відображає якість роботи фінансової розвідки, оскільки важко отримати дані щодо реальної кількості правопорушень та тінзації фінансових операцій контрагентів, що дозволяє визначити ефективність моніторингу. Однак розрахунок зазначених показників дає можливість встановити відносний рівень ефективності фінансової розвідки держави, при відносно низьких затратах на аналіз.

Відповідно, в межах нашого дослідження, результативність фінансової розвідки будемо встановлювати за рахунок такого підходу: здійснимо розрахунок основних макроекономічних показників, що в тій чи іншій мірі, відображають стан тіньового сектору економіки та, відповідно, демонструють ефективність фінансової розвідки держави. На наступному етапі зробимо аналіз кількості матеріалів, що виявлені, сформовані та передані у правоохоронні органи.

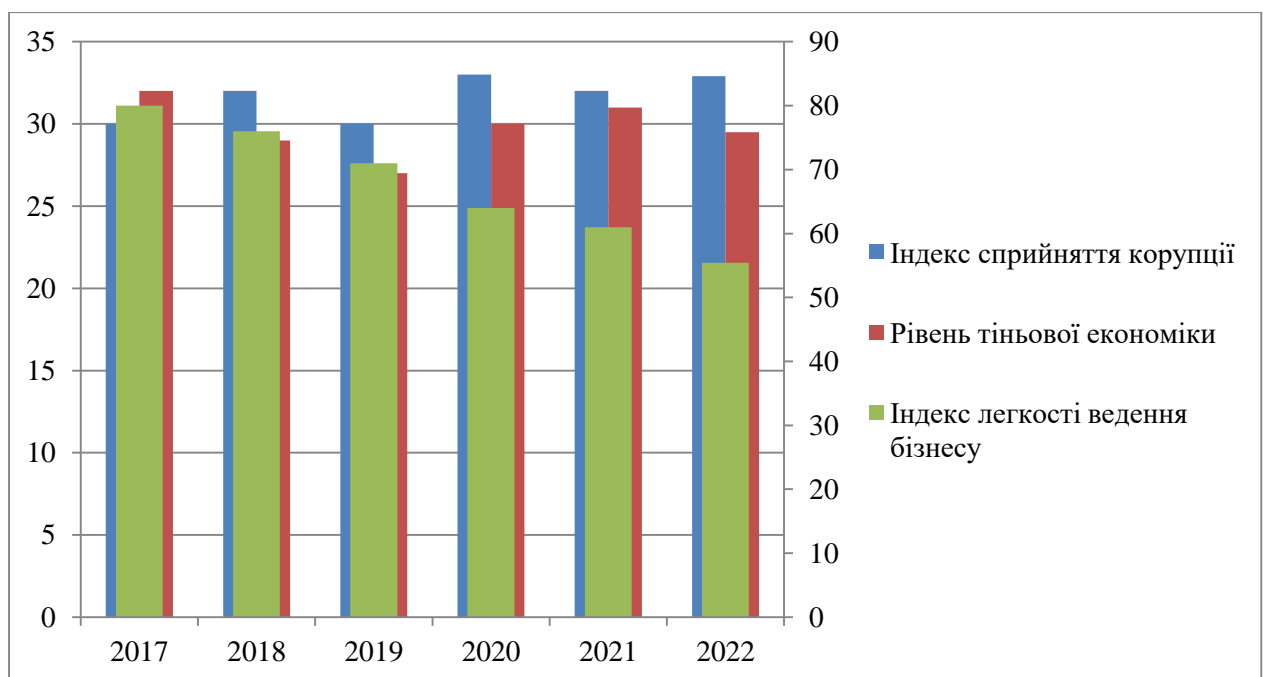

Рис. 2.1. Динаміка основних макроекономічних показників держави

Результати аналізу показують, що динаміка основних макроекономічних показників держави щодо тінізації економіки загалом є негативною. Відносно сталий тренд демонструє індекс сприйняття корупції в Україні. Проте його значення протягом останніх шести років є вкрай незадовільним порівняно з іншими державами світу. Оскільки, середнє значення цього показника знаходиться на рівні 31,6 пункти зі 100 максимальних (відсутність корупції), відповідно це свідчить про високий рівень корупції в країні. Таке значення показника ставить нашу країну в один ряд із низкою африканських малорозвинених країн. Ще більш негативна тенденція із індексом легкості ведення бізнесу. Його динаміка протягом 2017-2022 рр. є тільки спадною, що є свідченням того, що в Україні дедалі більше перешкод для ведення бізнесу, йдеться про адміністративні бар'єри та загальний тиск держави на бізнес. Відповідно складність ведення бізнесу сприяє збільшення обсягу тіньової економіки. Враховуючи такі тенденції стан цього показника буде погіршуватись, що відзначиться негативно на фінансово-економічній безпеці держави. Варто зазначити, що серед основних проблем, які ускладнюють ведення бізнесу в Україні можна виокремити наступні [29]:

- процедури заснування бізнесу та доступ до стартового капіталу у формі кредитування;
- отримання відповідних дозвільних документів та електро-, газо- та водопостачання;
- реєстрація майна та захист майнових прав;
- захист прав інвесторів;
- кількість податків, що підлягають до сплати, час на виконання усіх податкових звітів, періодичність контрольних заходів тощо;
- загальна кількість документації, що потребується для оформлення експортних та імпорتنих операцій
- час необхідний для повернення, в тому числі примусового, боргів партнерів.

Наступним проведемо розрахунок індексу економічної свободи. При цьому розрахуємо значення цього індексу та його динаміку для України, середньосвітове, а також значення та динаміку окремих складових цього індексу (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2.

Розрахунок Індексу економічної свободи

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ІЕС Світ середнє значення	60,9	61,1	60,8	61,6	61,6	60,0
ІЕС Україна	48,1	51,9	52,3	54,9	56,2	54,1
Верховенство права						
- захист прав власності	41,4	41,0	43,9	47,5	48,5	39,7
- ефективність судової системи	22,6	29,5	31,5	42,2	41,1	31,4
- свобода від корупції	29,2	29,0	29,6	37,9	37,9	33,8
Регуляторна ефективність						
- свобода бізнесу	62,1	62,7	66,1	61,3	63,5	61,1
- свобода трудових стосунків	48,8	52,8	46,7	48,3	48,7	60,7
- грошова свобода	47,4	60,1	58,6	63,0	65,8	71,2
Урядові фінанси						
- податкове навантаження	78,6	80,2	81,8	81,1	88,7	89,1
- урядові витрати	38,2	45,0	46,9	47,2	48,2	44,5
- фінансовий стан (фіскальне здоров'я)	67,9	75,9	82,6	83,9	87,7	73,6
Відкритий ринок						
- свобода торгівлі	85,9	81,1	75,0	81,2	79,2	78,6
- інвестиційна свобода	25,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
- фінансова свобода	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0

Як показують розрахунки загальна тенденція індексу економічної свободи має зростаючий характер, тобто тренд є зростаючий. Проте у порівнянні із середньосвітовими показниками можна стверджувати, що наша держава має вкрай низькі значення цього показника. Усі розвинені держави та більшість держав, що розвиваються, мають значно кращі значення індексу економічної свободи – на рівні 70 – 80, а то й 90. Тому низьке значення цього індексу є негативним для України, оскільки створюються несприятливі умови для ведення ефективної економічної діяльності, що призводить до тінізації економіки. Для більш оптимальної та повної оцінки рівня економічної свободи в Україні скористаємося відповідною шкалою для ранжування країн в залежності від рівня економічної свободи (таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3.

**Шкала ранжування країн залежно
від індексу економічної свободи**

№	Групи країн	Значення показника
1	Вільні	80 – 100
2	В основному вільні	70 – 80
3	Помірно вільні	60 – 70
4	В основному невольні	50 – 60
5	Деспотичні	0 – 50

Можна констатувати, що значення цього індексу в Україні переважно визначає економіку – в основному не вільну, а у 2017 році економіка країни взагалі ранжувалася як деспотична. Відповідно, кількість економічних агентів, що мають намір займатися економічною діяльністю нелегально зростає. Також зростає і кількість нелегальних «тіньових» операцій, що мають на меті приховування реальних доходів та активів підприємств усіх форм власності.

За таких умов наша країна потрапила в одну когорту країн з основною невольною економікою. До числа таких країн також належать: Таджикистан, Узбекистан, Білорусь, росія, Молдова, Бразилія, Індія та низка країн Африки. Таке положення в рейтингу економічної свободи не сприяє посиленню конкурентних позицій вітчизняної економіки та знову ж таки сприяє виходу значної кількості операцій в тінь, а той цілих підприємств. В певній мірі, успіх діяльності фінансової розвідки країни відображається і рівнем економічної свободи. Оскільки, складові цього індексу, такі як свобода торгівлі, податкова свобода, торгова свобода, інвестиційна та фінансова свобода, а найбільше свобода від корупції, є об'єктом моніторингу та в певній мірі відображають ефективність фінансової розвідки держави.

Наступним макроекономічним показником для розрахунку буде індекс прав власності. Зазначений індекс відображає наскільки ефективно здійснюється захист прав власності та демонструє результати моніторингу

сумнівних операцій щодо відчуження прав власності та сумнівних операцій у цій сфері. Індекс розраховується на основі трьох складових: стану політико-правового середовища країни, захист прав власності фізичних осіб та їх майнових прав та захист прав інтелектуальної власності. Своєю чергою зазначені показники оцінюються в розрізі таких критеріїв: рівень залежності судів, верховенства права, політична стабільність, корупційний контроль, сприйняття захисту фізичної власності, доступність та складність процесу реєстрації прав власності, доступ до фінансування, сприйняття захисту інтелектуальної власності, патентний захист та захист авторських прав і торгової марки [21].

Результати розрахунку міжнародного індексу прав власності (МІПВ) для України представимо у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Міжнародний індекс прав власності

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
МІПВ України	3,424	4,282	4,432	4,466	4,453	3,980
<i>Політико-правове середовище</i>	2,476	2,685	2,971	3,063	3,211	3,326
- незалежність судів	2,104	2,246	2,906	3,297	3,297	3,297
- верховенство права	3,398	3,469	3,577	3,564	3,603	3,660
- політична стабільність	1,364	1,706	1,968	2,137	2,362	2,916
- корупційний контроль	3,040	3,318	3,432	3,253	3,581	3,432
<i>Право власності фізичних осіб</i>	3,378	5,726	5,747	5,772	5,755	4,221
- сприйняття захисту фізичної власності	3,375	3,804	3,867	3,865	3,865	3,865
- процес реєстрації	-	9,406	9,406	9,482	9,482	4,879
- доступ до фінансування	3,318	3,968	3,968	3,969	3,919	3,919
<i>Право інтелектуальної власності</i>	4,419	4,436	4,578	4,563	4,393	4,393
- сприйняття захисту інтелектуальної власності	3,707	3,759	3,968	3,938	3,938	3,938
- патентний захист	7,750	7,750	7,750	7,750	5,709	5,709
- захист авторських прав	1,800	1,800	2,000	2,000	2,000	5,925
- захист торгової марки	-	-	-	-	5,925	5,925

Міжнародний індекс прав власності для України демонструє на певному часовому відрізку (2017-2021 рр.) позитивну динаміку та зростає, однак за 2022 рік простежується його значне скорочення. Логічно зробити висновок, що це було зумовлено війною росії проти України, що розпочалася у лютому 2022 р.

Динаміка міжнародного індексу прав власності для України представлена графічно на рис. 2.2.

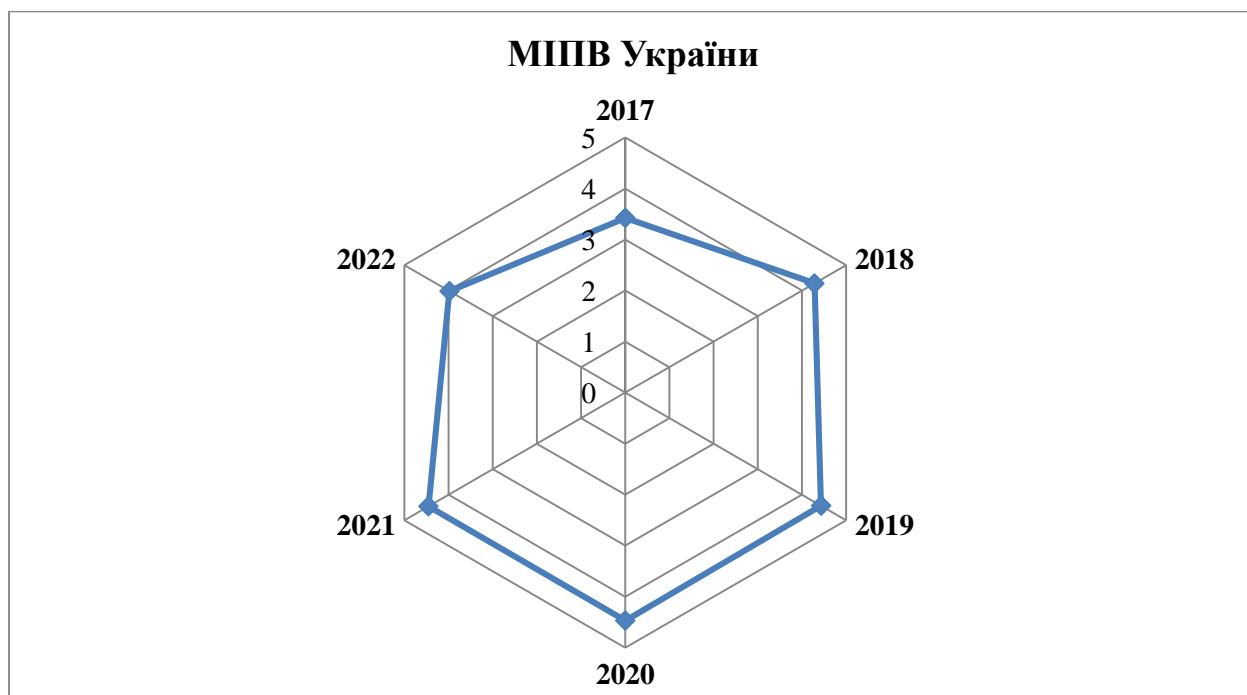

Рис. 2.2. Динаміка міжнародного індексу прав власності для України

Як видно з рисунку у 2017 та 2022 роках значення цього індексу набуває мінімальних значень. При цьому у 2017 році значення цього індексу є найнижчим і становить 3,424. У період 2018-2021 рр. цей індекс має сталу динаміку, яка загалом є поволі зростаючою. Найбільших змін зазнає складова індексу «право власності фізичних осіб», а саме складова – процес реєстрації прав власності, що відображає прозорість та швидкість реалізації такого процесу. Для наочності представимо графічно динаміку цих складових на рисунку 2.3.

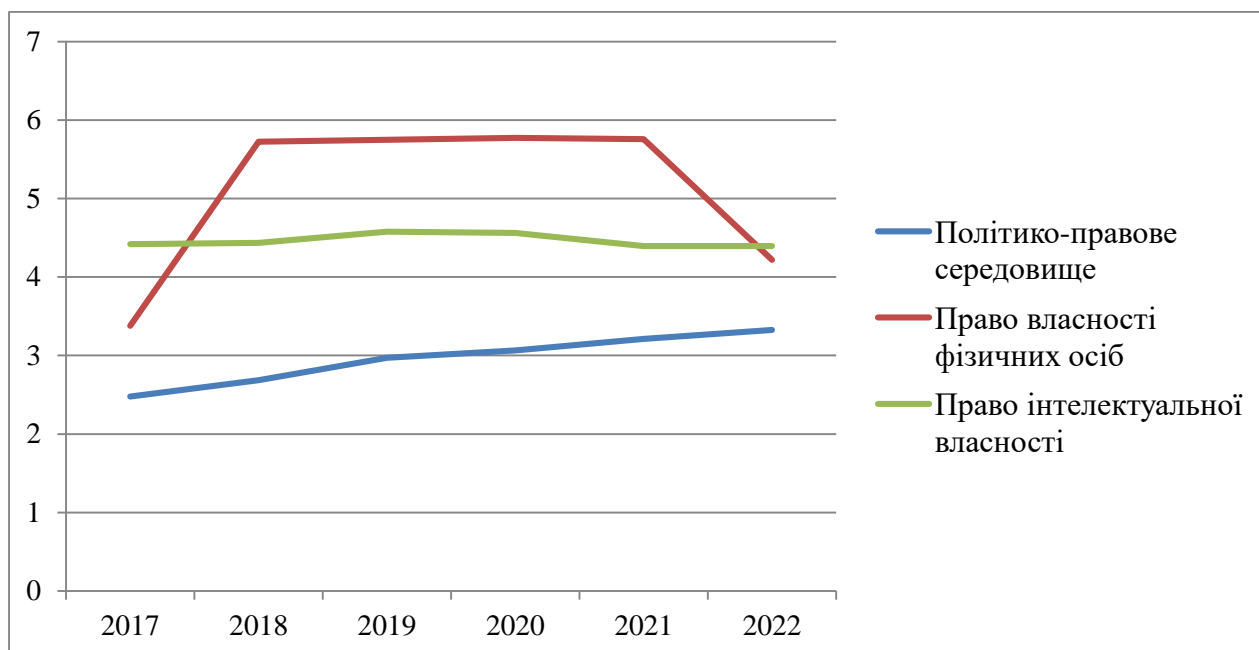

Рис. 2.3. Динаміка основних індикаторів складової МППВ «Право власності фізичних осіб»

Графічний аналіз дозволяє зробити висновок, що вагомий вплив та схожу динаміку має складова «право власності фізичних осіб». На рисунку 2.4. графічно представимо динаміку основних складових індикатора під назвою «право власності фізичних осіб».

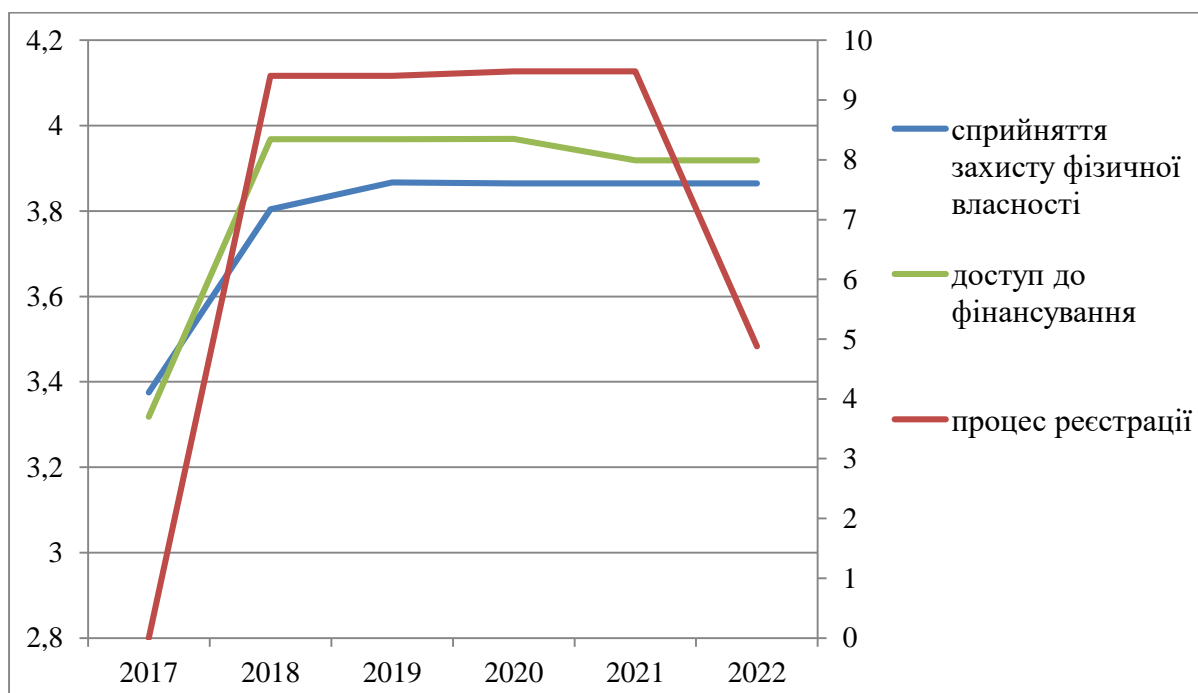

Рис. 2.4. Динаміка основних складових індикатора «право власності фізичних осіб»

Відповідно можна зробити висновок, що прозорість та швидкість реалізації процесу реєстрації права власності має вагомий вплив на значення міжнародного індексу прав власності.

Загалом аналіз основних макроекономічних показників дозволяє зробити висновок, що Україна має не дуже привабливі позиції, що створює не зовсім сприятливий клімат для розвитку бізнесу. Відповідно, рівень тінізації економіки є значним. Також можна зробити висновок про не дуже високу ефективність фінансової розвідки держави.

Наступним етапом аналізу фінансової розвідки України стане аналіз основних показників її діяльності. Зокрема це кількість отриманих Держфінмониторингом повідомлень про фінансові операції, загальна кількість переданих Держфінмониторингом матеріалів до правоохоронних органів та їх структура: кількість узагальнених матеріалів та кількість додатково узагальнених матеріалів. Результати розрахунків цих показників наведені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Основні показники діяльності
Державної служби фінансового моніторингу**

	2018	2019	2020	2021
Отриманих ДФМ повідомлень про фінансові операції	10 006 093	11 462 088	4 744 115	1 664 173
Загальна кількість переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів	934	893	1036	1170
- узагальнених матеріалів	466	503	607	767
- додатково узагальнених матеріалів	468	390	429	280

В результаті аналізу можемо зробити висновок, що загальна кількість переданих Держфінмониторингом матеріалів до правоохоронних органів зростає протягом останніх чотирьох років, що у кількісному вимірі свідчить про ефективність роботи служби фінансового моніторингу та фінансової

розвідки держави загалом. Графічне зображення динаміки зазначених показників представлено на рисунку 2.5.

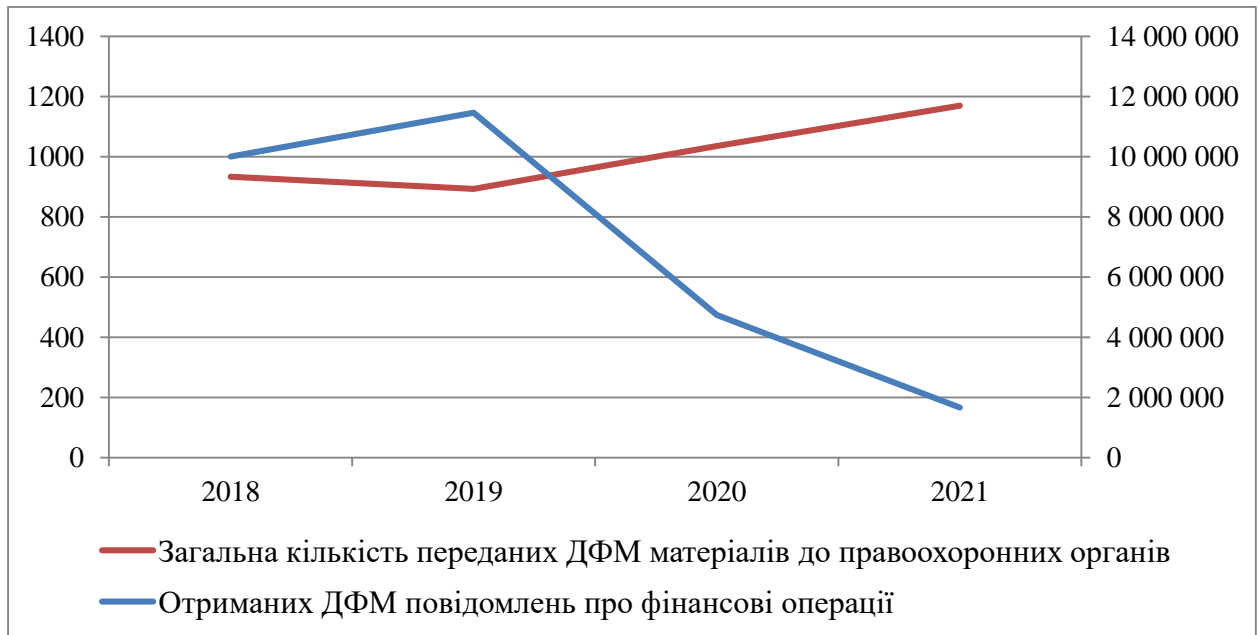

Рис. 2.5. Графічне представлення основних показників діяльності ДФМ

З рисунку видно, що попри зростання загальної кількості переданих Держфінмоніторингом матеріалів до правоохоронних органів кількість отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції суттєво зменшується у 2021 р. порівняно із 2018 р., та в абсолютному еквіваленті становить – 6 разів. Така тенденція може бути наслідком появи податкової та фінансової дисципліни в учасників фінансово-економічних відносин в державі. Варто зазначити, що ріст кількості матеріалів, що передані до правоохоронних органів може свідчити про ефективну роботу фінансової розвідки країни. Своєю чергою, ефективність роботи фінансової розвідки країни сприяє зменшенню обсягу тіньової економіки та сприяє посиленню економічної безпеки держави. Знову ж, таки зауважимо, що такий аналіз діяльності фінансової розвідки в більшій мірі відображає кількісні параметри, а в меншій мірі якісні.

Графічно, на рисунку 2.6. представимо також структуру переданих Держфінмоніторингом матеріалів до правоохоронних органів.

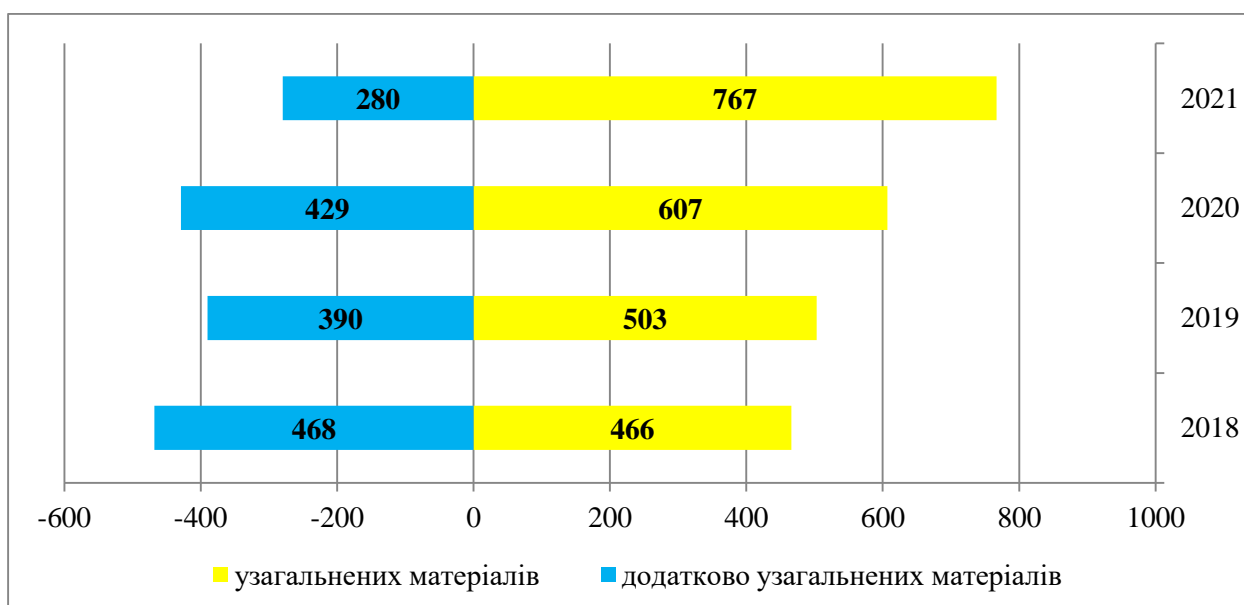

Рис. 2.6. Структура переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів

Як видно з рисунку у 2018 році співвідношення між узагальненими та додатково узагальненими матеріалами становили приблизно 50/50, а вже у 2022 році приблизно 25/75. Розглянемо також, структуру переданих Держфінмоніторингом матеріалів до окремих правоохоронних органів (рис. 2.7).

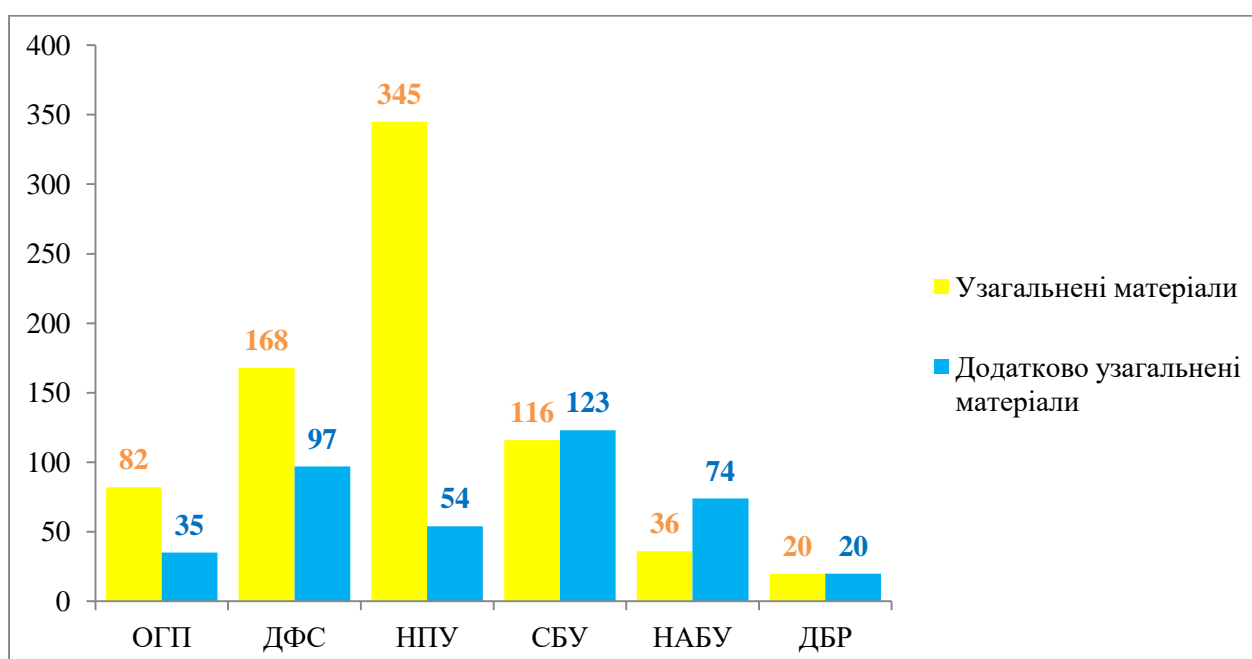

Рис. 2.7. Структура переданих ДФМ матеріалів до окремих правоохоронних органів

Завершуючи аналіз зазначимо, що найбільшу кількість узагальнених матеріалів за 2021 р. надійшло до Національної поліції України, а найбільша кількість додатково узагальнених матеріалів поступила до Служби безпеки України. Щодо ефективності фінансової розвідки держави зробимо висновок про позитивні показники та їх зростаючу динаміку, що свідчить про ефективну діяльність Держфінмоніторингу та ефективність фінансової розвідки держави. Проте, окремі макроекономічні показники демонструють негативні значення та доволі негативну динаміку. Водночас, такі тенденції можуть бути наслідком впливу інших факторів та не відображати результативність фінансової розвідки України. Йдеться про вплив війни росії проти України, економічну кризу, пандемію COVID-19 тощо.

2.2. Роль фінансової розвідки у забезпеченні фінансової безпеки держави

Фінансова розвідка як вид діяльності має на меті забезпечення фінансової безпеки держави. У цьому підрозділі дослідження спробуємо встановити роль фінансової розвідки у забезпеченні фінансової безпеки держави. Суть такої діяльності полягає в аналізі фінансової діяльності, виявленні підозрілих операцій і дій та передача інформації компетентним органам для подальшого розслідування, встановлення винних та їх покарання. Зауважимо, що згідно досліджень Франчука В. І. [44; 45] та запропонованої ним структуризації безпекової діяльності, яка передбачає наявність механізмів попередження, виявлення та усунення загроз, фінансова розвідка, яка містить механізми виявлення та попередження загроз для фінансової безпеки держави трактується як вид безпекової діяльності. Відповідно, фінансова розвідка як вид безпекової діяльності сприяє протидії загрозам та, у такий спосіб, сприяє забезпеченню фінансової безпеки держави. Подальшим етапом дослідження

стане встановлення шляхів впливу фінансової розвідки на фінансову та економічну безпеку держави.

Варто зауважити, що для сучасного суспільства є характерним значна кількість операцій спрямованих на легалізацію доходів, що були отримані у не зовсім законний спосіб. Саме для цього сформовано підрозділ фінансової розвідки, основним завданням якого є попередження, виявлення та відстеження сумнівних операцій, повідомлення правоохоронних органів та формування узагальнених матеріалів щодо такого роду діяльності, що сприяє забезпеченню фінансової безпеки держави. Також зазначимо, що усі сфери діяльності фінансової розвідки стосуються виключно сфери фінансової та економічної безпеки держави. Відповідно, простежується пряма залежність впливу фінансової розвідки на фінансову та економічну безпеку держави.

Тому, цілком справедливо можна зауважити, що ефективна реалізація діяльності фінансової розвідки сприяє протидії загрозам фінансовій безпеці та забезпеченню фінансової безпеки держави. І, навпаки, неефективна діяльність фінансової розвідки, що не протидіє загрозам, сприяє погіршенню стану фінансової безпеки держави. Простеживши механізм впливу фінансової розвідки на фінансову безпеку держави отримаємо можливість визначити основні проблемні ділянки на перспективні напрями удосконалення діяльності фінансової розвідки, що сприятиме посиленню фінансової та економічної безпеки держави. Механізм впливу фінансової розвідки на фінансову безпеку держави та на її економічну безпеку представимо на рисунку 2.8.

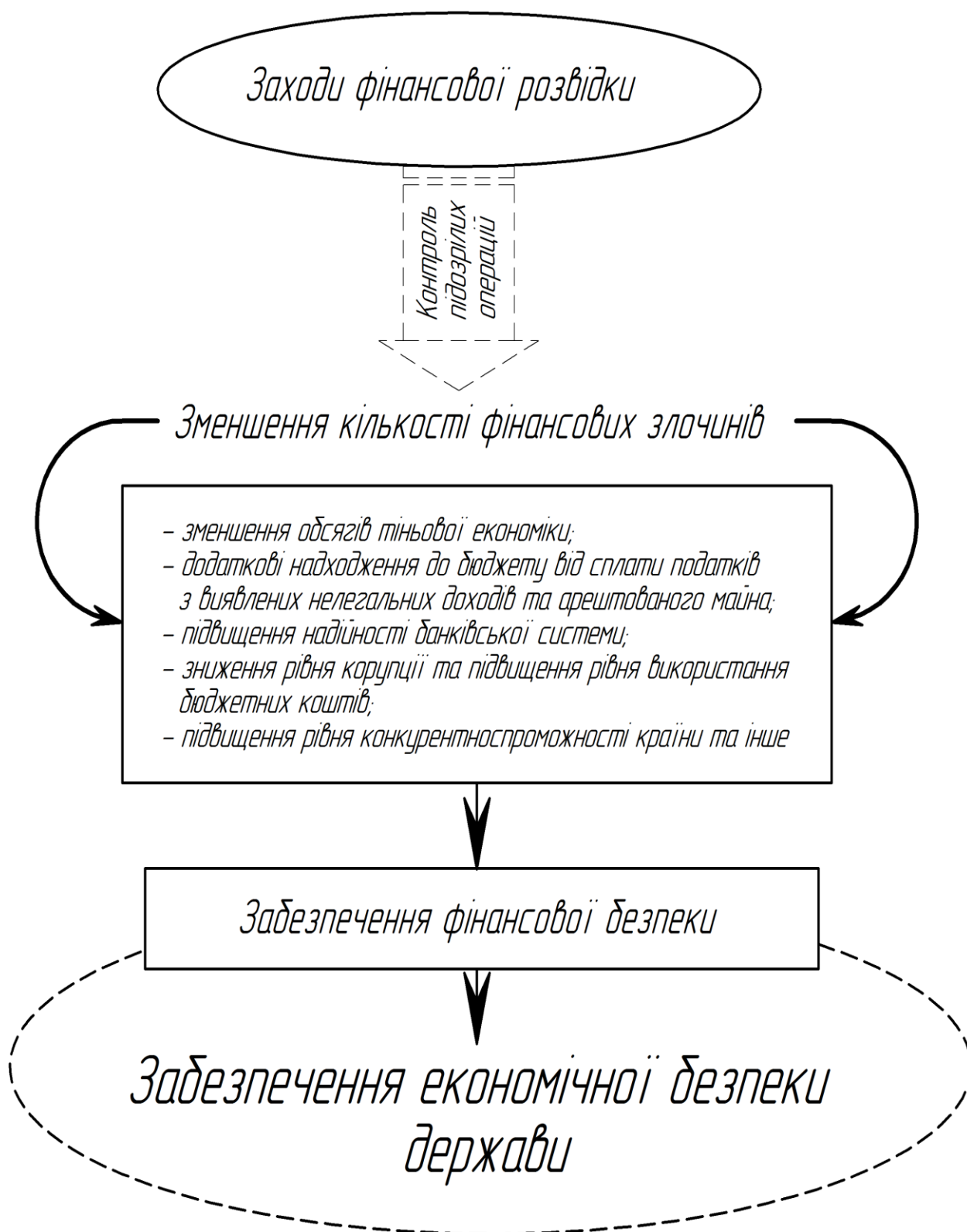

Рис. 2.8. Механізм впливу фінансової розвідки на фінансову та економічну безпеку держави

Загалом, вітчизняні дослідники притримуються думки, що недоліком системи фінансової розвідки, а точніше уповноваженого органу – Державної служби фінансового моніторингу, є обмеженість повноважень цієї служби, згідно з чинним законодавством України. Для більш детального аналізу розглянемо взаємозалежність та вплив діяльності Державної служби фінансового моніторингу на загрози фінансовій безпеці держави (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Вплив фінансової розвідки на загрози фінансовій безпеці держави

Напрями діяльності Держфінмоніторингу	Загрози, що виникають за напрямом	Механізм впливу заходів фінансового моніторингу	Результат
Фінансові розслідування пов'язані з фінансуванням тероризму або проведених за участю осіб, які публічно закликають до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або зміни меж території чи державного кордону України	<ul style="list-style-type: none"> - Порушення територіальної цілісності; - незаконне використання коштів; - створення відповідних суб'єктів бізнесу або залучення фізичних осіб; 	Своєчасне виявлення фактів фінансування сепаратизму та тероризму дозволяє зупинити такі операції, зберегти цілісність території України, а також наповнити бюджет заарештованими коштами	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані із розкраданням, привласненням бюджетних коштів та інших державних активів	<ul style="list-style-type: none"> - Дефіцит фінансових ресурсів у пріоритетних державних сферах; - зростання рівня корупції; - розкрадання, неефективне використання бюджетних коштів 	Призупинення операцій з розкрадання державних коштів дозволяє зберегти державні кошти, покарати винних осіб та замінити їх більш кваліфікованими, що в результаті підвищує імідж країни;	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані з розкраданням коштів банківських установ	<ul style="list-style-type: none"> - Підрив стабільності банківської системи та втрати нею довіри населення; - брак коштів для 	Своєчасне виявлення таких фактів дозволяє підтримати фінансову стійкість банку, покарати	забезпечення фінансової безпеки держави

	повернення депозитів; - втрата коштів власниками банків	винних осіб та відсторонити їх від виконання службових обов'язків, запобігти виникненню різного роду фінансової паніки;	
Фінансові розслідування пов'язані з діяльністю «конвертаційних» центрів та підприємств з ознаками фіктивності, задіяних у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом	- Уникнення від сплати податків; - легалізація коштів, отриманих від тяжких злочинів	Виявлення таких операцій дозволяє додатково поповнити бюджетні кошти, а також розкрити інші фінансові злочини, які передували даному	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані із незаконним перерахуванням та переміщенням коштів за кордон	- Відплив капіталу з вітчизняної економіки	Виявлення таких операцій дозволяє зменшити обсяг відпливу капіталу	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані із кіберзлочинами	- Несанкціоноване списання коштів з рахунків клієнтів; - зниження рівня фінансової стійкості банківських установ та інформаційної безпеки	Виявлення таких операцій дозволяє зберегти кошти клієнтів, забезпечити високий рівень захисту інформаційних технологій	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані з цінними паперами та борговими зобов'язаннями	- Поява на фінансовому ринку «сміттєвих» цінних паперів без вартості; - зниження довіри до цінних паперів; - падіння обсягів перерозподілу капіталів	Виявлення таких операцій сприяє підвищенню рівня безпеки фінансового ринку та операцій, що на ньому здійснюються	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані з шахрайством у сфері страхової діяльності	- Погіршення стабільності страхового ринку; - зниження довіри населення та юридичних осіб до страхових послуг	Виявлення таких операцій сприяє підвищенню рівня безпеки страхового ринку та його учасників	забезпечення фінансової безпеки держави

Підсумовуючи зазначимо, що низка правопорушень не належать до сфери діяльності Держаної служби фінансового моніторингу, а саме: ухилення та уникнення сплати податкових платежів, прояви корупції на всіх рівнях влади та зловживання службовим становищем. Вважається, що перелічені правопорушення не направлені на отримання вигоди шляхом фінансових махінацій. Окрім цього, Держфінмоніторинг є своєрідним центром акумулювання інформації про фінансові операції, яка згодом поступає до правоохоронних органів. Тому аналіз ефективності діяльності фінансової розвідки в більшості випадків залежить від ефективності діяльності правоохоронних органів, що отримали узагальнені матеріали та здійснюють розслідування. До того ж, орган фінансової розвідки не наділений значними контрольними функціями, що значно ускладнює процес збору інформації про фінансової правопорушення. Підсумовуючи зауважимо, що усунення усіх недоліків в діяльності фінансової розвідки суттєво посилить безпекову діяльність та сприятиме забезпеченню фінансової та економічної безпеки держави.

Висновки до розділу 2.

Запропоновано підхід щодо розрахунку ефективності фінансової розвідки, що передбачає два етапи: розрахунок основних макроекономічних показників, що в тій чи іншій мірі, відображають стан тіньового сектору економіки та, відповідно, демонструють ефективність фінансової розвідки держави; аналіз кількості матеріалів, що виявлені, сформовані та передані у правоохоронні органи.

В результаті першого етапу аналізу встановлено, що динаміка основних макроекономічних показників держави щодо тінізації економіки загалом є негативною, сталий тренд демонструє тільки індекс сприйняття корупції в

Україні, проте його значення протягом останніх шести років є вкрай незадовільним порівняно з іншими державами світу.

Другий етап аналізу продемонстрував, зростання кількості переданих Державною службою фінансового моніторингу матеріалів до правоохоронних органів протягом останніх чотирьох років, що у кількісному вимірі свідчить про ефективність роботи служби фінансового моніторингу та фінансової розвідки держави загалом.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід організації фінансової розвідки держави

Для встановлення основних напрямів розвитку фінансової розвідки України вважаємо доцільним проаналізувати зарубіжний досвід організації фінансової розвідки, встановити основні особливості та переваги таких моделей. Для цього здійснимо компаративний аналіз моделей фінансової розвідки країн світу, основні результати якого представимо у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Компаративний аналіз моделей фінансової розвідки

Країна	Назва підрозділу фінансової розвідки	Підпорядкованість	Особливості моделі
США	Financial Crimes Enforcement Network FinCEN	Міністерство фінансів США	базовість англосаксонської системи права; чітке законодавче регулювання; розвиток фінансового ринку; висока інформаційна прозорість банківської системи; високий рівень взаємодії між різними міністерствами та відомствами; FinCEN надає органам банківського та фінансового нагляду інформацію про фінансові операції, повідомлення, отримані на підставі укладення меморандумів про взаєморозуміння
Канада	Financial Transaction and Report Analysis Center FINTRAC	Міністерство фінансів Канади	багатоджерельність отримання інформації; основними джерелами інформації, що використовують в процесі фінансового моніторингу FINTRAC, є: добровільно надана інформація (59 %), повідомлення про підозрілі операції (13 %), профільні доповіді (5%), інформація з відкритих джерел (3 %) та запити підрозділів фінансової розвідки (20 %)

Німеччина	Zentralstelle für Verdachtsanzeigen	Національна поліція Німеччини	висока автоматизованість і ризиковий підхід до оцінки ініціаторів фінансових операцій; модель має правоохоронний характер і спрямована на контроль як за кредитними установами, так і за фінансовими, страховими компаніями та філіями закордонних банківських та фінансових установ; висока автоматизованість та ризиковий підхід до оцінки ініціаторів фінансових операцій
Франція	TRACFIN	Міністерство економіки і фінансів Франції	Має адміністративну модель фінансового моніторингу, що визначається континентальною консервативністю та більш ліберальним характером; не має законодавчо закріплених вимог щодо надання інформації про фінансові операції, якщо їх сума перевищує певну граничну межу, а критеріями дослідження операцій на сумнівність є вмотивована підозра щодо фінансових операцій, які мають ознаки легалізації доходів
Великобританія	National Criminal Intelligence Service Economic Crime Unit, NCIS ECU	Міністерство фінансів Великобританії	протидії легалізації доходів, фінансування тероризму, злочинів у сфері грального бізнесу, шахрайства; англійське законодавство забороняє передачу інформації про податкові правопорушення іншим державам
Іспанія	Centro de Inteligencia contra el Terrorismo y el Crimen Organizado CITCO	Державний секретар з питань безпеки, Міністерство внутрішніх справ Іспанії	підрозділ забезпечує розробку тактичних та стратегічних заходів протидії легалізації доходів в Іспанії; визначає критерії координації діяльності правоохоронних органів в даній сфері та розробляє методологію оцінки ризику використання операцій для легалізації доходів; для коригування методики оцінки ризику підозрілих операцій використовуються рекомендації дорадчих учасників системи фінансового моніторингу: асоціації банків, конфедерації ощадних банків, асоціації агентів нерухомості, асоціації юристів і нотаріусів, інституту бухгалтерського обліку і аудиту

Італія	Ufficio Italiano Combi UIC SAR	Національний банк Італії	чинне законодавство країни передбачає ведення банками та іншими фінансовими посередниками детальної документації щодо всіх валютних операціях клієнтів-резидентів; найбільшу кількість повідомлень в Італії надають банки; для забезпечення максимально ефективного фінансового моніторингу та зменшення бюрократизації в Італії застосовується автоматизована система спостереження. UIC (SAR) вимагає від банків та фінансових установ подавати групу фінансових та не фінансових показників про господарські операції клієнтів для виявлення аномальних (підозрілих) операцій та угод
Ірландія	The Garda Bureau of Fraud Investigation	Національна поліція та служба безпеки Ірландії	є суто поліцейським підрозділом, тобто модель фінансового моніторингу Ірландії має правоохоронне спрямування, при якому уповноважений орган не лише виявляє підозрілі операції та забезпечує збирання, аналіз і обмін інформацією про них, але й проводить слідчі дії щодо виявлення реальних джерел походження коштів
Бельгія	STIF-CFI	Міністерство юстиції та Міністерство фінансів Бельгії	є координуючим органом, який має ефективно забезпечити взаємодію між державними і недержавними установами, які запобігають легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму в Бельгії; здійснює типологічний аналіз різноманітних документів щодо методів та способів, які використовуються у процесі легалізації доходів; для оцінки адекватності діяльності STIF-CFI проводиться зовнішня паралельна переоцінка ризиків та тенденцій легалізації доходів в Бельгії
Китай	-	Міністерство державної безпеки КНР	розмежування між окремими структурними підрозділами функцій управління та реалізації фінансового моніторингу в рамках єдиного уповноваженого органу

Австралія	Australian Transaction Reports and Analysis Center AUSTRAC	Міністерство внутрішніх справ Австралії	поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків не лише протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а й ухилення від сплати податків; необхідно повідомляти AUSTRAC про певні класи фінансових послуг, зокрема про банківські операції з готівкою на суму 10 000 австралійських доларів або більше, а також про підозрілі операції та всі міжнародні перекази; вимоги до звітності поширюються на операції з цифровою валютою
Фінляндія	Keskusrikospoliisi	Національна поліція Фінляндії	несе основну відповідальність за процес попереднього розслідування

Розроблено на основі [7; 22; 23].

Підсумовуючи результати аналізу можемо зауважити, що більшість моделей фінансової розвідки передбачають підпорядкування Міністерству фінансів та Міністерству юстиції. Менша частина підпорядковується Національній поліції.

Загалом компаративний аналіз організації фінансової розвідки країнами світу вважаємо важливим та актуальним інструментом, оскільки такий досвід є значно багатшим ніж аналогічний досвід України. Більш того, фінансова розвідка України активно взаємодіє з фінансовими розвідками інших країн та має підписану низку меморандумів про співпрацю, тому такий аналіз дозволить чіткіше встановити «точки дотику» таких структур. З іншого аналітичного ракурсу, такий аналіз дозволяє виокремити ті переваги та особливості, які вкрай важливі для України, в аспекті їх інтеграції у вітчизняну практику фінансової розвідки.

Здійснивши компаративний аналіз можемо виокремити основні інституційні особливості фінансової розвідки країн світу та здійснити їх структурування. Для цього здійснимо аналіз інституційних особливостей фінансової розвідки країн світу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Інституційні особливості фінансової розвідки країн світу

Тип фінансової розвідки	Опис	Особливості	Країни
Адміністративний	входить у структуру адміністративного органу або відомства, яке не належить до системи правоохоронних і судових органів, або веде свою діяльність під їхнім наглядом	є «буфером» між фінансовим та іншими секторами економіки, з одного боку, та правоохоронними органами – з іншого, а також є технічним та спеціалізованим партнером цих сторін. Такий орган володіє можливістю обміну інформацією із своїми колегами по всьому світу	Австралія, Андорра, Бельгія, Болгарія, Болівія, Венесуела, Ізраїль, Іспанія, Канада, Колумбія, Ліхтенштейн, Мальта, Монако, Нідерланди, Панама, Польща, Південна Корея, Росія, Румунія, Словенія, США, Україна, Франція, Хорватія і Чехія
Правоохоронного типу	володіє відповідними правоохоронними функціями та прикріплений до поліції загального або спеціального призначення	створюється на базі наявної інфраструктури для того, щоб не створювати нове відомство. Недоліком діяльності органу цього типу є те, що він існує в силу своїх традиційних обов'язків, приділяє більше уваги розслідуванням, а не превентивним заходам	Австрія, Угорщина, Німеччина, Великобританія, Ірландія, Ісландія, Швеція, Естонія, острови Гернсі, острови Джерсі, Словаччина
Прокурорський	створюється у рамках судової гілки влади частіше всього під юрисдикцією прокуратури якості судово-правового органу	має високий рівень самостійності; не користується довірою фінансового сектора та не має контактів з ним; недоліком є те, що він не може брати участі в міжнародному обміні інформацією, оскільки є судовим органом і не має права обмінюватися внутрішньою інформацією	Кіпр, Люксембург

Підсумовуючи результати проведеного аналізу можемо констатувати, що загалом переваги має адміністративний тип фінансової розвідки у порівнянні із правоохоронним та прокурорським типами. Така модель є більш інтегрованою і світову фінансово-економічну систему та дозволяє швидко адаптуватися до змін фінансової кон'юнктури та трендів. Вагомою перевагою є можливість обміну інформацією із аналогічними структурами – партнерами за кордоном для посилення взаємодії та протидії фінансовим злочинам. Окрім того, більшість світових країн використовують саме таку модель фінансової розвідки.

3.2. Формування стратегічного вектору розвитку фінансової розвідки України

Формування основного вектору розвитку фінансової розвідки України ґрунтуватиметься на двох кроках:

- враховуватиме результати компаративного аналізу фінансової розвідки країн світу та дозволить виокремити кращі практики цих країн для їх подальшої імплементації в Україні;
- передбачатиме формування стратегічних напрямів розвитку фінансової розвідки із врахуванням вітчизняних реалій;
- передбачатиме формування теоретичної моделі фінансової розвідки.

Такий алгоритм, на нашу думку забезпечить найбільш оптимальне врахування світового досвіду, його імплементацію у вітчизняну практику фінансового моніторингу із врахуванням українських фінансово-економічних реалій.

Перший крок полягає у формуванні основних напрямів використання світового досвіду в процесі удосконалення національної системи фінансової розвідки України. Основні результати представлені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

**Напрями впровадження переваг світового досвіду
фінансової розвідки в Україні**

№	Країна	Особливість, що може бути використана в Україні
1	США	широка координація взаємодії органів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму
2	Канада	перенесення на наступний бюджетний період невикористаних планових бюджетних коштів
3	Австралія	поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків не лише протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а й ухилення від сплати податків; вимоги до звітності поширюються на операції з цифровою валютою
4	Китай	розмежування між окремими структурними підрозділами функцій управління та реалізації фінансового моніторингу в рамках єдиного уповноваженого органу
5	Фінляндія	відповідальність уповноваженого органу за процес попереднього розслідування
6	Бельгія	покладання на законодавчому рівні на уповноважений орган в сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму функцій координації діяльності органів фінансового моніторингу
7	Великобританія	заборона передачі інформації про податкові правопорушення іншим державам
8	Італія	підпорядкування фінансового моніторингу центральному банку, автоматизована ризикоорієнтована система обробки інформації

Розроблено на основі [17; 30].

Виокремивши основні переваги організації фінансової розвідки низки країн світу отримаємо сформовані напрями використання світового досвіду в процесі реформування національної системи фінансової розвідки України з метою пришвидшення наших євроінтеграційних прагнень. Застосування виділених переваг організації фінансової розвідки також сприятиме швидшому та масштабнішому залученні України в глобальне фінансове середовище та оптимізації макроекономічних процесів у напрямі прозорості, відкритості та законності.

Наступним етапом стане визначення основних стратегічних напрямів розвитку фінансової розвідки України (табл. 3.4) та формування теоретичної моделі фінансової розвідки (рис. 3.1.).

Таблиця 3.4.

Основні стратегічні напрями розвитку фінансової розвідки України

№	Ціль	Шляхи реалізації
1	проведення аналізу фінансових операцій, співпраця, взаємодія та інформаційний обмін з правоохоронними та іншими державними органами	<ul style="list-style-type: none"> - проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформація, що може бути пов'язана з підозрою у ВК/ФТ; - запобігання вчиненню терористичних актів та терористичної діяльності шляхом своєчасного виявлення та ефективного блокування джерел їхнього фінансування; - надання правоохоронним/розвідувальним органам узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів та співпраця з державними регуляторами
2	дослідження методів та фінансових схем ВК/ФТ	<ul style="list-style-type: none"> - здійснення дослідження методів та фінансових схем ВК/ФТ та доведення їх до відома учасників системи ПВК/ФТ; - виявлення фактів фінансування діяльності терористичних організацій, контрабандних операцій, каналів нелегальної міграції, незаконного переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, товарів, коштів, дорогоцінних металів та каміння, що можуть бути пов'язані з ВК/ФТ; - виявлення фактів приховування чи маскуванню незаконного походження доходів, визначення джерел їх місцезнаходження і переміщення
3	удосконалення міжвідомчої взаємодії між органами державної влади – учасниками національної системи фінансового моніторингу та надання методологічної, методичної та іншої допомоги СПФМ	<ul style="list-style-type: none"> координація забезпечення реалізації Плану дій щодо удосконалення національної системи ПВК/ФТ за результатами 5-го раунду оцінки України Комітетом MONEYVAL, підготовка та представлення Третього Звіту про прогрес; - проведення на постійній основі засідань Ради з питань ПВК/ФТ (постанова КМУ № 613 від 08.09.2016 [43]) та робочих груп з розгляду проблемних питань СПФМ; - забезпечення впровадження комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ
4	забезпечення функціонування та розвитку ІСФМ	<ul style="list-style-type: none"> модернізація та забезпечення функціонування єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
5	участь в міжнародному співробітництві	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення ефективного співробітництва з міжнародними організаціями та установами; - організація міжнародних навчальних заходів та обміну досвідом; - укладання міжнародних договорів міжвідомчого характеру з ПФР іноземних країн

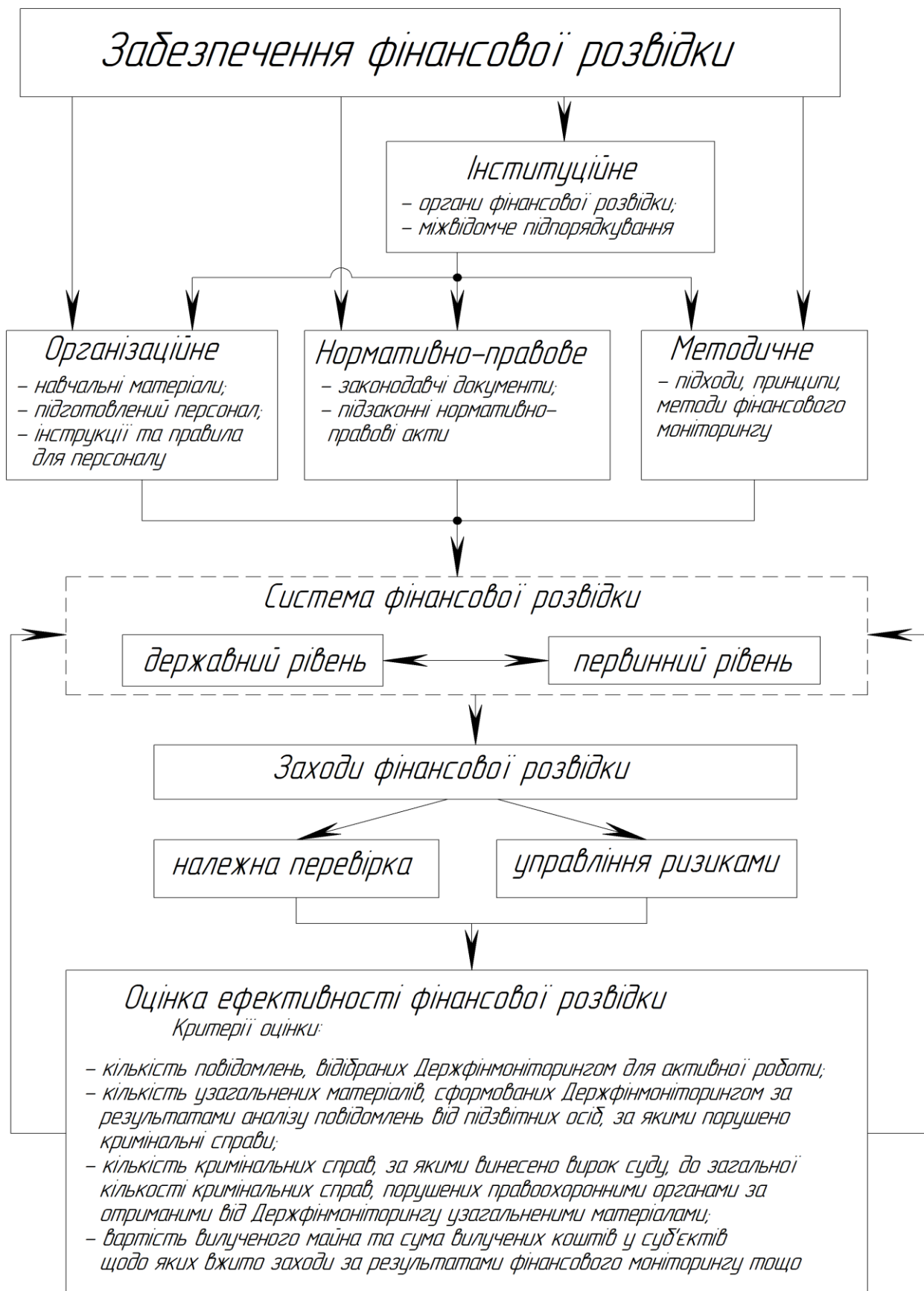

Рис. 3.1. Формування теоретичної моделі фінансової розвідки

Таким чином, функціонування фінансової розвідки України ґрунтується на трьох складових: нормативно-правове, організаційне та методичне забезпечення. Водночас, фінансова розвідка функціонує на державному рівні та на рівні первинного фінансового моніторингу, передбачає перевірку та моніторинг фінансових операцій на предмет їх законності та необхідності. Основна мета системи фінансової розвідки полягає у протидії загрозам фінансовій та економічній безпеці держави. Важливим аспектом функціонування моделі фінансової розвідки є оцінка її ефективності, що дозволяє оперативнo посилити її переваги та усунути недоліки у процесі функціонування.

Отож, фінансова розвідка України має значні перспективи та потенціал для розвитку, що в майбутньому тільки сприятиме посиленню фінансової та економічної безпеки держави.

Висновки до розділу 3.

В результаті аналізу особливостей фінансової розвідки країн світу зроблено висновок, що більшість моделей фінансової розвідки передбачають підпорядкування Міністерству фінансів та Міністерству юстиції. Менша частина підпорядковується Національній поліції. Також встановлено, що загалом переваги має адміністративний тип фінансової розвідки у порівнянні із правоохоронним та прокурорським типами, оскільки він має більші можливості обміну інформацією із аналогічними структурами – партнерами за кордоном для посилення взаємодії та протидії фінансовим злочинам.

Запропоновано підхід до формування основного вектору розвитку фінансової розвідки України, що передбачає такий алгоритм: здійснення компаративного аналізу фінансової розвідки країн світу та виокремлення кращих практик для їх застосування в Україні; формування стратегічних

напрямів розвитку фінансової розвідки із врахуванням вітчизняних реалій; формування теоретичної моделі фінансової розвідки держави.

Розроблено основні напрями застосування світового досвіду організації фінансової розвідки, а саме: широка координація взаємодії органів, що протидіють легалізації злочинних доходів; перенесення на наступний бюджетний період невикористаних планових бюджетних коштів; поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків не лише протидії легалізації доходів, а й ухилення від сплати податків; поширення звітності на операції з цифровою валютою; делегування уповноваженому органу у сфері протидії легалізації доходів функцій координації діяльності органів фінансового моніторингу; заборона передачі інформації про податкові правопорушення іншим державам.

Розроблено теоретичну модель фінансової розвідки держави, що ґрунтується на трьох складових: нормативно-правове, організаційне та методичне забезпечення. Фінансова розвідка передбачає функціонування на державному рівні та на рівні первинного фінансового моніторингу. Основна мета системи фінансової розвідки полягає у протидії загрозам фінансовій та економічній безпеці держави.

ВИСНОВКИ

В процесі формування теоретичних засад фінансової розвідки здійснено теоретичний аналіз понятійно-категоріального апарату і встановлено підходи до трактування понять «фінансова розвідка» та «фінансовий моніторинг», а саме: їх тлумачення як тотожних понять; їх тлумачення як понять, що мають різний сутнісний зміст; їх тлумачення як понять, що мають різне смислове охоплення. Здійснено функціональну характеристику фінансової розвідки та виокремлено її основні функції як діяльності: організаційно-управлінська; контролююча; аналітична; інформаційна; запобіжна. Сформовано підхід до визначення принципів фінансової розвідки, що передбачає їх структурування за рівнями: принципи фінансової розвідки, як контрольної діяльності; принципи фінансової розвідки, що притаманні суб'єкту фінансової розвідки; загальні принципи фінансової розвідки; спеціальні принципи фінансової розвідки. Встановлено основні етапи фінансової розвідки реалізації фінансової розвідки: формування мети та встановлення основних об'єктів процесу фінансової розвідки; розробка програми здійснення фінансової розвідки; збір матеріалів; виявлення відхилень фактичних показників від планових; формування системи заходів для попередження нелегальних фінансових операцій; оформлення результатів фінансового моніторингу; розробка управлінських рішень.

На основі запропонованого підходу до розрахунку ефективності фінансової розвідки, що передбачає два етапи: розрахунок основних макроекономічних показників та аналіз кількості матеріалів, що виявлені, сформовані та передані фінансовою розвідкою у правоохоронні органи. В результаті першого етапу аналізу встановлено, що динаміка основних макроекономічних показників держави щодо тінізації економіки загалом є негативною, що потребує інтенсифікації активності фінансової розвідки України. Другий етап аналізу дозволив встановити зростання кількості переданих Державною службою фінансового моніторингу матеріалів до

правоохоронних органів протягом останніх чотирьох років, що у кількісному вимірі свідчить про ефективність роботи служби фінансового моніторингу та фінансової розвідки держави загалом.

Запропоновано підхід до формування напрямів розвитку фінансової розвідки України, що передбачає такий алгоритм: здійснення компаративного аналізу фінансової розвідки країн світу та виокремлення кращих практик для їх застосування в Україні; формування стратегічних напрямів розвитку фінансової розвідки із врахуванням вітчизняних реалій; формування теоретичної моделі фінансової розвідки держави. Розроблено основні напрями застосування світового досвіду організації фінансової розвідки та запропоновано теоретичну модель фінансової розвідки держави, що ґрунтується на трьох складових: нормативно-правове, організаційне та методичне забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Schneider Friedrich. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: *Different Developments*. URL: <http://www.econ.jku.at/members/>.
2. Балануца О. О. Особливості формування системи фінансового моніторингу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 38–40.
3. Бисага К. В. Національна система запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення України: етапи становлення й розвитку. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2016. № 1 (53). С. 37–49.
4. Бірюкова І. Г. Основні проблеми фінансового моніторингу у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2012. № 1(56). С. 235–241.
5. Борець М. В. Поняття і категорії у дослідженні питань з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2013. Вип. 1 (17). С. 105-109.
6. Васильченко З. М. Управління проблемними активами банків у міжнародній практиці. URL: <http://jeej.tneu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1006> (дата звернення: 13.10.2019).
7. Відомство відзвітувало про основні досягнення за останні п'ять років. 2019. Фін пост – веб-сайт. URL: <https://finpost.com.ua/news/13686>.
8. Возняковська Х. А. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. № 1. С. 79–90.

9. Воронова Л. К., Кучерявенко М. П., Пришва Н. Ю. *Фінансове право України: навч. посібник (для студ. вищ. навч. закл.)*. Київ : Правова єдність, 2012. 395 с.
10. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». *Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. 588 с.
11. Гаєвський І. М. Національна система фінансового моніторингу як компонент національної безпеки України: правові аспекти. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 33–40.
12. Гобела В. В., Мельник С. І. Offshoring as a Threat to the National Economic Security: Causes and Ways to Counteract. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2021. Том 8, № 2. С. 9-16. DOI:10.52566/msu-econ.8(2).2021.9-16
13. Глущенко О. О., Семененко І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Львів: Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ, 2015. 429 с.
14. Гришова І. Ю., Гнатєва Т. М. Управління ризиками у контексті стратегії антикризового управління. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 32–40.
15. Гулько Л. Г. Організаційно-економічний механізм фінансового моніторингу в суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 863–866.
16. Д'яконова І. І., Шиян Д. В. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1(34). С. 10–17.
17. Дмитренко Е. С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу

- України *Науковий часопис Національної академії прокуратору України*. 2014. № 1. С. 43–49.
18. Дяченко О.П. Імплементация зарубіжного досвіду щодо формування антикорупційної політики України. *Інвестиції: практика і досвід*. 2017. № 17. С. 17–20.
 19. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2015. № 2. С. 59-65.
 20. Звіти про діяльність. Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=83&lang=uk (дата звернення: 07.11.2019).
 21. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2017. 140 с.
 22. Копиця І.М., Смагло О.В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*, 2013. №2. С. 240–245.
 23. Користін О.Є., Барановський О.І., Герасименко Л.В. Економічна безпека: навч. посібник. Київ: КНУВС, 2012. 400 с.
 24. Кравчук А.О. Тіньові аспекти економіки України в податковому секторі. *Український журнал прикладної економіки*. Тернопільський національний економічний університет, 2016. Том 1. № 3. С. 79–86
 25. Красноручський О.О., Гришова І.Ю. Корупційні ризики та зарубіжна методологія їх оцінки в системі економічної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління* : науковий журнал. 2015. № 4 (4). С. 40–46
 26. Куришко О. О. Принципи системи фінансового моніторингу. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: збірник тез

- доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2015 р.): у 2 т. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. Т. 1. С. 117–120.
27. Куришко О.О. Особливості розвитку Системи фінансового моніторингу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 267–275.
 28. Матеріали офіційного сайту Державної служби фінансового моніторингу України. ДСФМ – веб-сайт. URL: <http://sdfm.gov.ua> (дата звертання: 10.10.2019).
 29. Матеріали офіційного сайту Міністерства фінансів. Мінфін – веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/> (дата звернення: 10.10.2019).
 30. Наумов О.Б., Жилияєв І.Б., Наумова Л.М. Інституційні детермінанти й стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 5. С. 89–95.
 31. Основні показники банківської системи України. Національний банк України – веб-сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 13.10.2019).
 32. Павлов Д. М. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму як фактор забезпечення економічної безпеки держави та протидії корупції: теоретико-правовий аспект. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 33–40.
 33. Патюта І. М. Державний фінансовий моніторинг у контексті регулювання банківського сектору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 4. С. 48–51.
 34. Піцур Я. С., Гобела В. В. Теоретико-методологічний аналіз процесу формування оптимальної системи управління економічною безпекою суб'єктів господарювання. *Науковий вісник ЛьвДУВС*. 2018. №1. С. 227-235.
 35. Петрук О.М., Левківська К.Д. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2013. № 2. С. 288–292.

36. Про Державну службу фінансового моніторингу України: Положення затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.
37. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 24.09.2019).
38. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. Офіційний вісник України, 2014. № 77.
39. Романько П.С. Національна система фінансового моніторингу: шляхи становлення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 3. С. 224–228.
40. Світлична В. Ю., Світлична Т. І. Врахування факторів ризику в процесі здійснення фінансового моніторингу. *Комунальне господарство міст*. Серія «Економічні науки». 2013. № 111. С. 152–159.
41. Сербина О. Г., Минакова К. С. Становлення системи фінансового моніторингу в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 4(07)(1). С. 125–128.
42. У 2019 році Держфінмоніторингом направлено до правоохоронних органів 211 матеріалів на суму зловживань 41,8 млрд грн. КМУ : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhfinmonitoring-pidbiv-pidsumki-svoyeyi-roboti-za2019-rik>.
43. Фатюха В. В. Аналіз фінансових результатів банківського сектору України. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2018/73.pdf (дата звернення: 13.10.2019).
44. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки відкритих акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки : монографія. ЛьвДУВС, 2010. 440 с.

45. Франчук В. І. Концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. *Комунальне господарство міст*. 2013. № 108. С. 271–179.
46. Хмельюк А. А. Ефективність фінансового моніторингу. *Бізнес-Інформ*. 2015. Вип. 6. С. 199–203.